

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 129 2008

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2009 och för recensioner 1 september 2009.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Magnus Ullén.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-26-1

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2009

Hans avhandling är renodlat empirisk och även om det ger en stor stabilitet åt framställningen, i synnerhet som det empiriska arbetet är så väl genomfört och klart beskrivet, gör det också att den saknar de resonemang som hade kunnat få den att lyfta och förvandlas från en intressant avhandling till en riktigt spännande.

Lisbeth Larsson

Brundin, Dan, *Omvägens estetik. Lättillgänglighet och komplexitet i Pär Rådströms sena verk*. Norma. Skellefteå 2006.

Per Rådströms författarskap är mycket sparsamt behandlat i litteraturvetenskapen. Det är därför glädjande att vi nu får en ny avhandling om en av de viktiga svenska textvärldarna under 1900-talet.

Dan Brundins avhandling är indelad i fem kapitel. Efter ett kort inledningskapitel om syfte, forskningsöversikt med mera följer ett likaledes kort kapitel om Pär Rådström och samtiden. Sedan kommer avhandlingens två centrala kapitel, ett om Rådströms roman *Sommargästerna* och ett om *Ballong till månen* och *Översten*. Slutligen följer en sammanfattning och en resultatredovisning.

Syftet anges vara "att klargöra hur Pär Rådström i sina längre prosaverk kombinerar lättillgänglighet och komplexitet, och hur det påverkar läsningen" (s. 9). Dan Brundin säger sig också vilja visa på Rådströms egenart som berättare och revidera bilden av ett mycket läst författarskap. Dessutom vill han ta upp aspekter som skildringen av miljöer och gestalter, utnyttjande av dubbelgångare, kompositionen, förhållandet mellan de olika "jagen" i verken och de konkurrerande läsarter texterna uppfordrar till.

Det framgår också att det är *Sommargästerna* som är avhandlingens fokus, de andra två verken fungerar mer som hjälp för utveckling och återbruk i författarskapet. I kapitlet om *Sommargästerna* försöker Brundin visa att verket har ett dubbelt perspektiv vettande mot lättillgänglighet och komplexitet. Till det som gör verket lättillgängligt hör att Rådström placerar berättelsen i ett lätt igenkännligt Stockholm och befolkar berättelsen med bekanta gestalter. Dessutom heter både berättaren och en gestalt i romanen Pär Rådström och texten är skriven på ett rapt och enkelt språk. Sedan kompliceras dock bilden tack vare de sprickor som uppstår mellan verklighet och fiktion och det dubbelgångarmotiv som introduceras. Brundin kallar

detta mellanting mellan roman och memoar för "provisoriska memoarer" och med det menar han verk som "ska uppfattas som ett mellanting mellan sak- och fiktionsprosa, där båda aspekterna är precis lika giltiga". Därmed kompliceras läsningen.

I studien över *Ballong på månen* och *Översten* använder Brundin de resultat angående lättillgänglighet och komplexitet han kom fram till i studien över *Sommargästerna* för att undersöka om dessa verk använder likartade strategier. Han anser sig kunna visa att slutresultatet (det vill säga Rådströms förmåga att kombinera det lätta och det svåra) är ungefär det samma men att vägarna dit delvis skiljer sig åt. I *Ballong till månen* är det framförallt rollspeltstekniken som för till verkets "ontologiska instabilitet". Så är till exempel centralgestalten Cyril fördelad på fyra olika roller: den ursprunglige Cyril, professorn C.G.B.A. Berrac, impressarion Guy Berrac och textförfattaren Guy Berra.

I *Översten* är det huvudpersonen Renners försök att skapa kopior av kända gestalter som skapar komplexitet. Det går inte att skilja falskt från äkta och ofta framstår det falska som mer äkta än det äkta.

Brundin diskuterar också hur den samtida kritiken av Rådström anklagade honom för att sakna förmåga att skapa helhet och stringens i sina texter. Orsaken till detta är enligt Brundin att där kritikerna förväntade sig temporala helheter arbetade Rådström med spatiala strategier i form av parataktik, nodaliteter och speglingar. Parataktik innebär att korta, separata texter förs samman till en form av collage. Nodalitet, ett begrepp hämtat från David Hayman, betyder att Rådström i stället för att som den traditionelle författaren leda läsaren fram via intrigen skriver i en uppbruten struktur som håller läsaren orienterad via noder, punkter som då och då dyker upp, ungefär som ledmotiv. Speglingar finns i olika former i Rådströms texter, det kan till exempel vara i skepnad av en mise en abyme.

Visst kan man hålla med Brundin om att Rådström ofta arbetar med spatiala medel. Frågan är dock om man inte skulle kalla dem "pseudospaciala" eftersom det temporala trots allt är det grundläggande för litteraturen. Det tar tid att läsa.

Brundin redovisar sina teoretiska utgångspunkter som främst är narratologiska men även Baudrillards teoribildning kring simulakra används. När det gäller narratologin är det främst Gerard Genette som brukas och utvecklingen efter denne är inte redovisad. Det finns inga narratologiska böcker från 2000-talet i källförteckningen.

I stort är Brundins tolkningar övertygande. Genom att bita sig fast i vissa infallsvinklar kommer han långt. Det återkommande studiet av kompositionsstrukturer, allusioner och paratextuella fenomen som mottoen och deltitlar frilägger viktiga skikt i Rådströms texter. Till de allusioner som Brundin drar fram hör *Drottningens juvelsmycke*, den hårdkokta romanen och Bibeln. Ibland går tolkningsnitet lite väl långt som när protagonisten i *Ballong till månen*, Peter Renner, jämförs med James Bond (s. 140–41). Å andra sidan släpper Brundin lite för lätt på till exempel nattklubben Renner startar i Paris. Den heter ”Ballongen” (s. 128), varför gör den det? Och varför döps den sedan om till ”Speglingar”?

Dan Grundin går mycket långt när det gäller att reducera verkens ”grundberättelser” till förmån för deras ”digressioner”. Så förklaras till exempel grundberättelsen i *Ballong till månen* vara Cyrils sökande efter Roxie (s. 132). ”Grundberättelse” är ett ganska luddigt begrepp, men nog borde det kunna innefatta möten med andra gestalter i verket. Det stämmer ju in med pikaeskraditionen (Rådströms verk har ansetts tillhöra ”nypikaesken”).

Det har länge talats om Rådströms ”lättillgänglighet” men Brundin visar förtjänstfullt på den ”komplexitet” som också finns där. Inte minst tack vare de narratologiska glasögonen friläggs de många trådar Rådström tvinnat. Lättillgängligheten finns oftast redovisad i de recensioner Brundin citerar men han har också ett definitionsför sök: ”Med lättillgänglighet avser jag det som får läsaren [...] att uppfatta Rådströms verk som på ett direkt plan lästlästa och enkla. Det kan röra sig om språk, stil, miljöer, något som bjuder in läsaren i verket och lockar med roande och okomplicerad läsning.”

Trots den komplexitet Brundin undersöker är hans egen framställning lättillgänglig – utom på ett område: begreppsapparaten. Brundin använder sig av ett komplex av termer från olika håll och han gör det med en manisk envishet. Begrepp som ”ontologiskt instabil” (om man nu vill tro på att en text faktiskt kan vara det), ”ontologiskt flimmer”, ”nodalitet”, ”pseudofaktisk”, ”pseudofiktiv”, ”implosion”, återkommer gång på gång. Det är som om Brundin vill spika fast begreppen i läsarens huvud. Att begreppen är satta i kursiv gör inte texten mer lästläst. Dessutom försöker Brundin slå världsrekord i användandet av ordet ”explicit”. En viss ”ontologisk instabilitet” uppstår hos läsaren.

”Ontologisk instabilitet är ett centralt begrepp”, skriver Brundin, eftersom det hjälper mig att påvisa

Rådströms närmande till postmodernistiska strategier.” För en som en gång i Dagens Nyheter blev beskyldd för att ”prata i nattmössan” när han vågade antyda att postmodernismen faktiskt kunde föras tillbaka till det svenska 1950-talet känns det angenämt att tjugo år senare få ett litet stöd.

Att begreppsapparaten känns överarbetad betyder inte att den i vissa fall varit användbar för att fånga in den undflyende Rådströms arbetssätt. Brundin drar fram Barbara Foley som har lanserat termen ”pseudofaktisk roman” för att beteckna dokumentära romaner som leker med fiktion och verklighet. Ur denna form föds sedan ”den fiktionsella självbiografin”. Brundin har valt att kalla Rådströms verk ”provisoriska memoarer”, en term som försöker åskådliggöra samma dikotomi. Termen är kanske inte helt lyckad eftersom den moderna memoaren i sig närmat sig fiktionen betydligt.

De två stora avhandlingarna om Rådström, Brundins och Johan Werkmästers *Pär Rådström. Ett författarliv* från 1990 är verkligen olika. Där Werkmäster är översiktlig och biografisk är Brundin borrande och textanalytisk. Där Werkmäster skriver lite om alla Rådströms verk skriver Brundin mycket om tre av dem. De kompletterar varandra bra. Att Brundin i första hand är textanalytiskt orienterad förhindrar honom dock inte från att då och då försöka placera honom i litteraturhistorien och han jämför honom med nya franska vägen, nypikaesken och de arga unga männen. Tyvärr hinner han inte stanna upp och diskutera hur Rådström på en gång kan vara influerad av tre så olika rörelser.

Förutom att vara kritisk mot begreppsexercerandet är jag också tveksam till att Brundin avstår från en metoddiskussion, när man använder så anorlunda metoder än tidigare Rådströmforskare hade det känts nyttigt med en viss form av självreflexion.

Det finns också kritik att anföra mot dispositionen. Brundin talar själv om att *Sommargästerna* är huvudobjektet för hans undersökning men det känns lite snopet att de andra två texterna blir mer styvmoderligt behandlade.

Trots dessa invändningar har Brundin genom sitt djuplodande kunnat ge en delvis ny bild av Per Rådströms författarskap. Där man tidigare mest sett det journalistiska och det improvisatoriska, man skulle kunna tala om ”genvägens estetik” har Dan Brundin visat att man med lika stor rätt kan kalla Rådströms arbetssätt för ”omvägens estetik”